

TÓTH BALÁZS ISTVÁN – REISINGER ADRIENN

Integráció – szuverenitás – kohézió: az uniós kötelék ára és lehetőségei

*Integration – sovereignty – cohesion: the cost and
chances of the EU membership*

•

SZERZŐK:

TÓTH BALÁZS ISTVÁN, egyetemi docens, igazgató, Soproni Egyetem,
toth.balazs.istvan@uni-sopron.hu, ORCID: 0000-0002-9549-313X

REISINGER ADRIENN, egyetemi docens, tudományszervezési dékán-
helyettes, Széchenyi István Egyetem, reisinger.adrienn@ga.sze.hu,
ORCID: 0000-0001-9463-807X

JEL-kód: R11, R58

Kulcsszavak: EU-integráció • függőség • regionális/kohéziós politika
• Közép-Kelet-Európa

Absztrakt: A tanulmány célja, hogy a szerzők reflektáljanak Faragó Lászlónak a Tér és Társadalom folyóiratban megjelent „Az EU területi politikájának a változásai közép-kelet-európai nézőpontból” című közleményében megfogalmazott gondolataira. A tanulmány nagy hangsúlyt fektet az EU-integrációval, a függőséggel, a szuverenitással, a régiók szerepének és az EU regionális/kohéziós politikájának átalakulásával összefüggő problémakörökre és vitapontokra. A Faragó László által felvetett gondolatok és Közép-Kelet-Európára vonatkozó javaslatok ma is megállják helyüket, valamint az EU-s tagság tapasztalatai és lehetőségei továbbra is aktív téma a regionalisták és területfejlesztéssel foglalkozó szakemberek körében. A tanulmány e diskurzushoz kíván hozzájárulni.

AUTHORS:

BALÁZS ISTVÁN TÓTH, Associate Professor, Director, University of Sopron, toth.balazs.istvan@uni-sopron.hu, ORCID: 0000-0002-9549-313X

ADRIENN REISINGER, Associate Professor, Vice Dean of Scientific Cases, Széchenyi István University, reisinger.andrienn@ga.sze.hu, ORCID: 0000-0001-9463-807X

JEL-code: R11, R58

Keywords: EU integration • dependency • regional/cohesion policy
• Central and Eastern Europe

Abstract: The paper aims to reflect on László Faragó's study titled „Spatial policy changes from a Central Eastern European perspective” published in *Tér és Társadalom (Space and Society)*. The paper emphasizes issues and discourses related to EU integration, dependency, sovereignty, the role of regions and the transformation of the EU regional/cohesion policy. The thoughts raised by László Faragó and his proposals for Central and Eastern Europe countries are still actual; moreover, the experiences and chances of the EU membership are considered as actual issues among regional scientists and experts specializing in territorial development. The paper aims to contribute to this discourse.

BEVEZETÉS

A tudományos, a politikai és a mindennapi életben egyaránt, időről-időre visszatérő téma az Európai Unióhoz való csatlakozás előnyeinek és hátrányainak számbavétele. Ugyan részletes haszonhatás vizsgálat – például társadalmi és gazdasági költség-haszon elemzés – sohasem készült, illetve az európai uniós integráció politikai gazdaságtani kritikájával foglalkozó írások is hiányoztak a közelmúltig – erről Faragó említést tett tanulmánya bevezetőjében –, újabban nagyobb figyelmet kapott az integrációban rejlő perspektívák (pl. Halmi szerk., 2021) és a területi kohézió mélyebb elméleti hátterének feltárása és értékelése (pl. Fábán–Pogácsa szerk., 2016).

Faragó tanulmányának felütése – amelyben a regionális/kohéziós politikáknak a fejlett és az átalakuló országok közötti különféle olvasatait fejtegeti – meglehetősen hatásos, valamint a bevezető rész markáns állítása, miszerint az integráció erősítése, az EU kormányzásának továbbfejlesztése, illetve a perifériák felzárkóztatása szorosan összetartozó kérdések, igencsak elgondolkodtató.

Az első két szempont „kéz a kézben” jár. Az európai integráció kibontakozása, annak több évtizedes fejlődése során – általában a szerződésmódosítások idején – újabb szakpolitikákat emeltek közösségi szintre. Ezzel párhuzamosan az EU intézményrendszere – ide értve az EU-hoz kötődő szervezetek és pozíciók számának növekedését, azok feladat- és ha-

tásköreinek szélesedését, a különböző politikai (bizottsági, parlamenti, tanácsi és egyéb) testületekben és formációkban való munka szorosabbá válását – is radikálisan átalakult, megújult. Ennélfogva napjainkra szinte minden szakpolitikai területen háttérbe szorultak a korábbi évtizedekre jellemző laza kooperációs formák, miközben előtérbe kerültek a nagyon szoros együttműködési megoldások és a napi szintű kormányzás.

Az integráció erősítése és a területi kohézió közötti párhuzam nem ennyire egyértelmű. Példaként hozzuk fel a balti tagországok, Bulgária, Horvátország, Szlovákia és Szlovénia esetét; ugyan ezen országok több régiója alig mutatott felzárkózást az uniós csatlakozásuk után (jónéhány az egy főre jutó bruttó hazai termék tekintetében a rangsor végén „kullog”), azonban az euróövezethez való (vagy hamarosan sorra kerülő) csatlakozásuk az egyik legfejlettebb integrációs forma, a gazdasági és monetáris unió megvalósulását segíti elő.

Másik példaként említjük a schengeni vívmányokat, amely a fizikai korlátok (pl. határellenőrzések) nélküli egységes (belső) piac koncepcióját fejezi ki; tulajdonképpen független problémakör az uniós tagállamok területi fejlettségétől és a területi kohéziótól. A poszt szocialista országok köréből – legutóbb Horvátország rendes taggá válásával – már csak Románia és Bulgária nem teljes jogú tagja az egyezménynek, viszont jövőbeni rendes taggá válásuk nyilvánvalóan az európai integráció elmélyítése irányába tett erőfeszítéseket mozdítja elő.

Ezen kívül fontosnak érezzük megemlíteni, hogy nem a perifériák elmaradottsága vezetett oda, hogy a 2000-es évtizedben a legfejlettebb integrációs forma, a politikai unió elérése nem valósult meg; sokkal inkább az EU-val szembeni elégedetlenség, a tagállamokban kialakult negatív belpolitika hangulat, a növekvő munkanélküliség, a szociális bizonytalanság és a fokozódó bevándorlás jelölhetők meg a kudarc fő okaiként, amely során először a francia és a holland állampolgárok, majd a brit, a cseh és a lengyel politikai vezetők utasították el az európai polgárok közös alkotmányát (Horváth, 2011).

A fenti példák alapján arra következtethetünk tehát, hogy az európai integrációs szintek fejlődése (egységes piac, gazdasági unió, politikai unió) elválik a területi kohézió problémakörétől. Ugyanakkor feltételezhető, hogy a területi kohézió markánsabb hangsúlyozásával, valamint az EU tagállamai és régiói fejlettségbeli szakadék mérséklésével a gazdasági élet harmonikus fejlesztése, a folyamatos és kiegyensúlyozott fejlődés, valamint életszínvonal gyors emelkedése tekintetében komoly előrelépés érhető el, ezek pedig az integráció elmélyítésével kapcsolatos további erőfeszítéseket is fokozhatják.

A tanulmányban először a függőség, mozgástér, szuverenitás témakört járjuk körbe, majd kitérünk a régiók szerepének átalakulására, jelenlegi szerepére, végül a helyi szint jelentőségével foglalkozunk. A tanulmány végén összefoglaljuk, hogy milyen útravalókat ajánlott Faragó László a periférikus országok számára.

FÜGGŐSÉG, MOZGÁSTÉR, SZUVERENITÁS

Faragó László megállapította, hogy a centrumra és perifériára osztott Európa a fejlett és az átalakuló országok közötti aszimmetrikus viszony és korlátozott szuverenitás eredménye, amelyet a centrumok befolyással, a demokratizálás, a nemzetköziesítés és az europánizálás szándékával, külföldi működőtőke által, gazdasági érdekeik, hálózataik és intézmé-

nyek perifériákra való kiterjesztésével tartanak fent. Mindez szűkíti a nemzeti gazdaságok, a nemzeti ipar és a nemzeti tulajdonú vállalatok mozgásterét, és rontja esélyeiket a gazdasági életben. Az EU csatlakozás folyamata, vagyis annak intézményeihez, módszereihez és jogrendjéhez való alkalmazkodás is elsősorban az Európai Bizottság és a nettó befizető országok igényei szerint történt, kizárólag a specifikus tagállami érdekeket. Faragó rámutatott arra is, hogy a posztoszocialista közép-kelet-európai országok kapitalizmusa gyakorlatilag kettős külső függőség mellett/alatt működik, mivel a nyugati multinacionális cégektől és hitelektől való dependencia mellett az uniós támogatásoktól való függőség is erősen jelen van.

A fenti gondolatokkal összefüggésben fontosnak érezzük kiemelni, hogy a mai kor nemzetközi viszonyait a globalizáció kölcsönös és roppant egyenlőtlen függőséget jelentő gazdasági láncolatai határozzák meg. Mindezeket olyan szuperhatalmak irányítják, amelyek egyrészt saját nemzeti megfontolásaikat tüntetik fel a rendezett világrend előfeltételeiként (pl. USA), kizárólag a globalizációs szuperstruktúra intézményeit támogatják (pl. Nemzetközi Valutaalap, Világbank), valamint a gazdasági tőkefelhalmozás globális korlátlanágával és a szabályozatlan befektetési alapokkal (hedge funds) nemzeti kereteken túlmutató, azokat veszélyeztető transznacionális kohéziót tartanak fenn.

A hazai viszonylatokkal kapcsolatosan külön érdemes néhány gondolatot kiemelni. A függőség problémakörét illetően megállapítható, hogy a Nemzetközi Valutaalap magyarországi befolyása 1998 februárjában szűnt meg, amikor kifizetésre került a még fennmaradó IMF tartozás; emiatt bár Magyarország 1991 óta az Európai Közösségek társult tagja volt és 1994-ben hivatalosan felvételt kért az EU-ba, a csatlakozási tárgyalások csupán 1998 tavaszán kezdődhettek el. A magyar gazdaságpolitikában ettől kezdve az Európai Unió befolyása érvényesül döntő módon.

A csatlakozási tárgyalások időszakában az első Orbán-kormány erősebben képviselte a magyar érdekeket, azonban a tárgyalások záró szakaszában a Medgyessy-kormány túlságosan alkalmazkodónak bizonyult, és nem sikerült kedvező csatlakozási feltételeket kieszközölni. Továbbá a gazdaság szereplőinek a csatlakozásra való felkészítése – különös tekintettel a csatlakozással járó előnyök kihasználására és veszélyeire – jócskán csúszott, illetve a piaci (vállalati, üzleti) és a helyi (önkormányzati) szereplők felkészítése szétforgácsolt és koordinálatlanul történt. Senki nem nyújtott megfelelő tájékoztatást arról, hogy az egyes iparágakat és vállalkozásokat hogyan érinti a csatlakozás. Ez lényeges probléma, mert máig ható következményei vannak.

Például máig nem sikerült alkalmazkodni („felőni”) a megváltozott/folyamatosan változó gazdaság-(politika)-i, diplomáciai és versenyviszonyokhoz; másrészt az integrálódó közép-kelet-európai országokban az egyes komparatív előnyöket élvező termelési ágaknak, a termelési tényezőknél és a versenyképességnek nem sikerült perspektívát adni. Az elmúlt években sem sikerült megfelelő gazdaságpolitikai intézkedésekkel feljavítani a versenyképességet, de kétséges az is, hogy egyrészt a versenyképes gazdasági ágak a lehető legnagyobb mértékben használták-e ki a piacbővülést, másrészt régióink, térségeink hatékonyan hasznosítják-e területi tőkájukat (erre a problémakörre később még visszatérünk).

Végül megemlíthetjük azt is, hogy a magyar lakosság körében az EUfória és a belépést megalapozatlannul övező optimizmus – a realitásokra való felkészítés hiányában – a közelmúltban csalódottsághoz és közömbösséghez vezetett, amely kedvezett a nacionalista-populista

politikai erőknél, fokozatosan euroszkeptikus politikai kérdéssé erősödött, valamint politikai feszültséghez, éles szóváltáshoz, reális és látszólagos (reálisnak feltüntetett) törésvonalak megjelenéséhez vezetett.

Faragó tanulmányában felhívta a figyelmet arra, hogy egyrészt az EU kohéziós politikája és eszközrendszere az EU általános integrációs céljait szolgálja a hagyományos területi szakpolitika helyett. Másrészt az uniós támogatásoktól függő (periferikus) országok esetében a fejlesztési döntések jórésze közösségi szintre került, amelynek eredménye, hogy a tagállamok tervezési szabadsága szűkült, miközben a végrehajtás is „uniósodott”. A folyamat eredménye, hogy a nemzeti és regionális sajátosságok figyelembevétele nélküli, a potenciálisan lehívható közösségi forrásokra orientált tervezés zajlik, vagyis a tagállamokban a rendelkezésre álló forrásokhoz kapcsolódóan fogalmaznak meg célokat és nem fordítva.

A fenti gondolatmenetet azzal árnyaljuk, hogy a világ legtöbb államának szembesülnie kell azzal, hogy a nemzetközi kapcsolatokban való részvétel érdekében és a kötelezettségvállalások miatt kénytelen csökkenteni belső cselekvési mozgásterét, kénytelen bizonyos mértékben korlátozni belső autonómiáját és szuverenitását. Kétségtelen, hogy az EU-ban az összes kis államnak – tehát nem csak a poszt szocialista országoknak – az integráció jelentősen befolyásolja szuverenitását. A nemzeti gazdaságpolitika és területi politika mozgásterének beszűkülése nagyobb kockázatot rejt magában, mint a nagyobb országok számára, ennek tudatosítása mind nemzeti, mind a különböző szereplők szintjén szükséges lett volna már a csatlakozási folyamat megkezdésekor. Azonban fontos azt hangsúlyozni, hogy ez nem jelenti azt, hogy bele sem kell vágni a folyamatba, csak annyit, hogy reálisan fel kell tudni mérni a lehetőségeket és ezt ennek megfelelően kommunikálni is szükséges.

Ugyanakkor a kis országoknak jó lehetőségeik vannak a döntéshozatali és végrehajtási mechanizmusba való beleszólásra. Egyrészt az EU nagy horderejű csúcsummá, a politikai egyezségcsomagok megkötésének színterén, az Európai Tanácsban, amely döntéseit az állam- és kormányfők szavazatai (1 ország = 1 szavazat) alapján hozza meg, alapesetben konszenzussal. Másrészt az uniós költségvetés végrehajtásának főszabálya, hogy a költségvetést az Európai Bizottság és a tagállamok hajtják végre az ún. megosztott irányítás keretében (a teljes költségvetés kétharmada), a pénzeszközök megosztását és a kiadások kezelését az Európai Bizottság a tagállamokkal közösen végzi. Továbbá az Európa 2020 stratégia (EC, 2010) végrehajtásának új eleme volt, hogy a tagállamok évente, az év első felében, ún. „európai szemeszterek” keretében áttekintették a gazdaságpolitikai célkitűzéseket és az azokat szolgáló nemzeti reformprogramokat, majd végrehajtották azokat. Ezen kívül vannak megosztott hatáskörbe tartozó szakpolitikák (pl. agrárpolitika), ahol a döntéshozatal ugyan nagyobb részben uniós szinten történik, azonban a végrehajtás tagállami szinten megy végbe.

A Faragó által említett makrogazdasági feltételrendszer teljesítésének megkövetelése rendkívül érdekes problémakör, a szerző gondolatait csupán néhány észrevétellel egészítjük ki. A gazdasági unió alapja a 2010-es évek elejéig a nagyrészt jogilag kötelező erejű rendelkezések nélküli, tág alkalmazási körű egyezség volt (ún. gazdasági koordináció), azonban a lisszaboni stratégia kudarca és a nagy recesszió gazdasági következményei után felülvizsgálták és megerősítették az EU-n belül működő testületek és eljárások rendszerét (ún. gazdasági kormányzás). A válság leküzdése után valóban olyan folyamat indult el – építve az öt elnök (Bizottság, Tanács, Parlament, Eurócsoport, Európai Központi Bank

elnöke) által 2015-ben kiadott, az Európai Gazdasági és Monetáris Unió kiteljesítéséről szóló jelentésre (EC, 2015) – amely a Faragó által vázolt politikai érdekközösség létrehozásának irányába mutatott, és a politikai unió beteljesülését a demokratikus felelősséggel, a törvényességgel és egy erős európai intézményrendszer fenntartásával, működtetésével azonosította. A gazdasági kormányzás több olyan intézkedést tartalmazott, amellyel az EU garanciát kívánt teremteni arra, hogy egy tagállam sem magára, sem másik tagállamra, sem a teljes EU-ra nézve nem jelent gazdasági kockázatokat. E jelenségre Faragó úgy reflektált, hogy a szabad piac működése nagyobb nemzeti és helyi közösségi kontroll mellett biztosítható.

A RÉGIÓK SZEREPÉNEK ÁTALAKULÁSA

Faragó részletesen bemutatta tanulmányában, hogy mi lett mára a régiók sorsa Európában, és ez milyen hatással van a közös európai gondolkodásra:

- A „régiók Európája” jelmondat kifulladásával és a szolidaritáson alapuló redisztribúcióra épült regionális/kohéziós politikák visszaszorulásával párhuzamosan felértékelődött a „nagyvárosok Európája” jelmondat. A tagállamok szerepe válik egyre fontosabbá, így viszont az országokon belüli regionális különbségek kezelése bizonytalan. A nagyvárosi fókusz pedig akkor válik nehezítő tényezővé, ha az kizárólag a fővárosi térségre és a már eleve fejlett nagyvárosokra koncentrál;
- A területi kohézió megvalósításának egyre inkább háttérbe szorulásával a növekedésbe és a munkahelyekbe való befektetést prioritizáló európai strukturális és beruházási „térvalóság” jellemezhető politika jelenik meg. A kohéziós politika gyakorlatilag az Európa 2020 stratégiával (EC, 2010) kapcsolatos célok kizárólagos eszközévé vált;
- Az elmúlt közel két évtizedben egyre jelentősebbé vált a fejlett térségek egyre nagyobb arányú regionális támogatása is, így a kevésbé fejlett térségek fejlődése elmaradt, ami szintén megkérdőjelezte a régiók eredeti szerepét;
- Már a 2010-es évek közepére egyértelművé vált, hogy a NUTS rendszer nem eredményezett strukturális változásokat a területi rendszerben. Az Európai Bizottság az egyes nemzeti kormányokkal áll kapcsolatban és nem a régiókkal, továbbá a régiók döntéshozatali szerepe szinte elhanyagolható;
- A régiók szerepének megkérdőjelezéséhez vezetett az a tény is, hogy a támogatási rendszer ellenére a regionális különbségek nem csökkentek, ami a területi politika átgondolását is indukálja;
- A támogatások odaítélése és felhasználása alapvetően olyan kritériumokhoz kötött, melyek nemzeti hatáskörbe tartoznak és mivel a régióknak amúgy sincs döntéshozatali szerepe, ezek megvalósítását a központi kormányzati döntések fogják tudni megalapozni.

A fentiek alapján azt is fontos látni, hogy mivel az EU-s folyamatokban, a területi politikában a nemzeti szint a meghatározó – bár a döntéshozók és kutatók számára sokáig a különböző elemzések, jelentések alapja a régiók voltak –, nem volt idő arra, hogy az állam-

polgárok számára hétköznapivá váljon a régiós rendszer és megérezzék a hely, a lokális szint súlyát és annak fejlődésükre gyakorolt hatását. Pedig a fejlesztések iránya éppen abban van, hogy felismerjük, hogy mi van helyben és erre építkezünk, kihasználva a sajátos erőforrásokat.

LEHETŐSÉGEK HELYI SZINTEN

Faragó rámutatott a helyalapú megközelítésekben rejlő lehetőségekre; álláspontja szerint az ún. „testreszabott” fejlesztés a tértudatos helyi fejlesztések hordozója. Ez a megközelítés abban az esetben érvényesíthető, ha az EU a nemzeti (és regionális) sajátosságokat nem a makrogazdasági területeken való eltérésként értelmezné (ahogy jelenleg teszi), hanem minden ország, régió, település saját erőforrásainak, területi tőkéjének hatékony kihasználását venné alapul.

A régiók és települések területi tőkéjében rejlő különbségek eltérő fejlődési/fejlesztési lehetőségeket kínálnak (Rechnitzer, 2016); a koncepció kiindulópontja, hogy egyrészt egyes beruházások magasabb megtérülést tesznek lehetővé a tér egy pontján, mint másutt, mert jobban aktivizálódnak a térségi erőforrások, másrészt nincsenek egyetemesen érvényes térség- és városfejlesztési stratégiák. Emiatt az egyediségen, a saját adottságokon és erőforrásokon nyugvó (evolúciós) fejlesztési lehetőségekre szükséges összpontosítani.

Kétségtelen, hogy a helyalapú fejlesztések érvényesítésének egy lehetséges eszközeként tekinthetünk az intelligens specializáció stratégiájára, amely természetesen nem azt jelenti, hogy a régiók gazdasági szerkezete még specializáltabb legyen, hanem azt, hogy jobb fókuszúvá váljon. Ehhez a régiók létező és potenciális erősségeire épülő, ígéretes, a régió vállalkozóinak széles körét mozgósítani képes, főleg magas hozzáadott értékű tevékenységeket kell ösztönözni. Továbbá a gazdaságfejlesztési támogatásokat a kulcsfontosságú prioritások mentén érdemes felhasználni (Lengyel, 2021). Az intelligens specializáció első tapasztalatai Faragót igazolják; ott működik jól, ahol a „fejlődés piaci alapon is jól működik” (fejlett centrumtérség), illetve ahol a városi térségek agglomerációs előnyeit fel tudták kínálni a befektetők számára (a „gazdaság motorjai”, vagyis a fejlett urbánus térségek).

Bár a Barca-jelentés (2009) ajánlásokat fogalmazott meg a „térségre szabott” megoldásokkal működő új kohéziós politika számára – például a területi fejlődést az szolgálja leginkább, ha minden régió adottságait, lehetőségeit, területi potenciálját a lehető legnagyobb mértékben aknázzák ki, a sikerességi és versenyképességi tényezők nagy része egyedi, nem lehet átvenni más régiók gyakorlatát –, a jelentésben megfogalmazott kohéziós politikát érintő kritikák nagyobb nyilvánosságot kaptak. A Barca-jelentés elismerte, hogy a kohéziós politika inkonkluzívan értékelhető – sem nem eredményes, sem nem haszontalan –, ennél fogva megítélése ellentmondásos. A főbb hiányosságok között szerepelt a túlbürokratizáltság, az érdemi társadalmi párbeszéd hiánya, a nem megfelelő monitoring és hatásvizsgáló, a „járadékvadászat”, a korrupció, a számon kérhetőség és az átadható tudás hiánya. E jelenségek óvatossá tették a döntéshozókat, ez pedig megakasztotta a további kohéziós politikai erőfeszítéseket az EU-n belül.

Noha meghatározásra kerültek új súlyponti területek és eszközök, megfogalmazták, hogy a helyalapú fejlesztéseket a források integrált felhasználásával, a területi együttműködések fokozásával és integrált beruházási programokkal szükséges elérni, véget vetettek

a „mono-fund” egyeduralmának és elindították a több alap (ERFA, ESZA, Kohéziós Alap) együttműködésére épülő fejlesztéseket, valamint meghirdették a közösségvezérelt helyi fejlesztéseket (CLLD) és a fenntartható városfejlesztést (SUD). A létező kohéziós politika gyakorlatában az új típusú, „alulról szerveződő” helyalapú megközelítés nem volt képes komolyabb áttörést elérni, mivel ritkán jött létre integrált helyalapú gondolat. Sajnálatos módon továbbra sem különösebben érzékelhető a helyi döntéshozók és a területi szereplők rugalmassága és alkalmazkodóképessége, sem az a mozgás- és erőter, amelyben lehetőségük adódna az uniósnál vagy a nemzetinél finomabb beavatkozásokat sürgetni, valamint a helyi erőforrásokat mobilizálni.

Valójában a regionális politika jellegzetes mantrája a versenyképesség és az agglomerációból fakadó előnyök kiaknázása lett/maradt. A nemzeti szintű fejlesztéspolitikában a méltányosság elve tulajdonképpen az északi tagállamokban vált meghatározóvá, viszont általánosságban elmondható, hogy a hatékonysági kritérium mögött egyértelműen lemaradtak a méltányossági célok. Érdekes gondolat, hogy a helyalapú szemléletre alapuló kohéziós politika egyszerre kielégítheti a hatékonysági és méltányossági célokat, ennek egyértelmű tisztázására gyakorlati példák és tapasztalatok híján még aligha kerülhetett sor. Továbbá a versenyképesség fokozását célzó támogatások és beavatkozások is elsősorban a fizikai és az üzleti infrastrukturális támogatásokra, a befektetésösztönzésre és a beruházások élénkítésére koncentráálódtak, és csak kisebb arányban az innovációra és a képzésre, amelyre tényleges és hosszú távú versenyelőnyt lehetne építeni.

Faragónak a helyi szinttel, illetve az endogén, a place-based és a bottom-up kifejezésekkel összefüggő gondolatai kapcsán mindenképpen fontosnak tartjuk azt is kiemelni, hogy a helyi szintű gondolkodáshoz mennyire fontos a helyi szereplők bevonása és érzékenyítése, valamint a helyi döntéshozókkal való összekapcsolása (Nárai–Reisinger, 2016). A tanulmányban említésre kerül, hogy a centrumtérségekben eleve magasabb a területi tőke szintje, ahonnan aztán könnyebb még magasabb fejlettségi szintre eljutni. A kérdés az, hogy a kevésbé fejlett térségekben mennyire vannak tudatában a helyi és a térségi szereplők annak, hogy mi van helyben, mik azok az értékek, amelyek kihasználása magasabb jólétet, versenyképesebb gazdaságot jelenthetne. A helyi szereplők (vállalatok, intézmények, civil szervezetek, állampolgárok) tudása akkor emelhető, ha olyan tér jön létre, melyben képesek meglátni szerepüket és lehetőségeiket, továbbá elhiszik, hogy a település, a térség jövője tőlük is függ. Így a területi politika jelene és jövője függ attól is, hogy a társadalmi részvétel milyen szinten tud megvalósulni (Pálné Kovács, 2008), mennyire képes a helyi társadalom, gazdaság és a döntéshozók felismerni, hogy együtt lehet olyan irányba elindulni, amely elősegíti a centrum és a periféria közeledését és ezáltal a területi kohézió újra értelmet nyerhet a területi politika útvesztőiben.

ÚTRAVALÓUL: FARAGÓ LÁSZLÓ JAVASLATAI A PERIFÉRIKUS ORSZÁGOK SZÁMÁRA

Faragó hangsúlyozta, hogy Közép-Kelet-Európában új centrumtérségnek kellene létrejönnie, amely vagy megjelenik majd az uniós szintű politikában, vagy ha nem, akkor az e

térségben lévő országoknak maguknak kell olyan lépéseket tenni, mely elősegítheti a poli-centrikus Európa létrejöttét. Ehhez az alábbi ajánlásokat fogalmazta meg, melyek ma – hét évvel tanulmányának megírása után – is aktuálisak:

- A hasonló adottságú országok összefogásával tud megvalósulni egy olyan kohéziós politika, amely valóban a térség felzárkózását jelenti;
- Erősíteni kell a hazai finanszírozási hátteret, amely csökkentheti a külföldi tőkétől való függőséget;
- A perifériáról való elvándorlást például a bérek növelése akadályozhatja meg;
- A fővárosi térségen túl más nagyvárosi térségeket is fejleszteni kell;
- Szükséges lenne, hogy a kohéziós politika célkitűzéseinek egy részét a térség államai határozhassák meg, így segítve elő azt, hogy az országok saját maguk tudják kialakítani azt a politikát, mely elősegíti fejlődésüket, és végeredményben az EU fejlődését is.

ÖSSZEGZÉS

Faragó László írása és az abban tett megállapítások közös gondolkodásra sarkalltak bennünket. Reflexióinkban megkíséreltünk a Professzor Úr írásában érintett problémakörök-höz kapcsolódóan, néhány kiragadott, ám fajsúlyos gondolathoz érdemi észrevételt fűzni. Faragó Professzor Úr a produktív munkásság, a hatalmas szakmai tapasztalat és ismeretek birtokában, a lényeglátás adományával rendelkező tudósok körébe tartozik, akinek írásai a hazai területi tudományok legizgalmasabb és leginspirálóbb művei közé tartoznak, amelyek még évtizedek múlva is formálják majd a regionalisták gondolkodását, a területi politikával, tervezéssel és fejlesztéssel kapcsolatos felfogásokat, a térrel kapcsolatos értelmezéseket és olvasatokat.

Sorainkat a Professzor úrtól kölcsönzött gondolattal zárjuk, amely alapján tanulmánya végén pontokba szedte mondanivalója fő üzenetét: a periférikus országoknak maguknak kell egy új centrumtérséget kialakítani, amelyet úgy lehet megvalósítani, hogy olyan területileg koncentrált beavatkozásokat hajtunk végre, amelyek minél nagyobb hatékonysággal hasznosítják e térség régióinak területi tőkéjét. Amennyiben ez sikeres, akkor érdemes további kérdéseket – például az unió közös és többszintű jó kormányzásának elmélyítésével kapcsolatos kérdéseket – napirendre tűzni. Bízunk benne, hogy Professzor Úr hasonlóan bölcs és értékes meglátásaival még sokáig gazdagítja tudományos közösségünket!

Isten éltesse Faragó Lászlót!

IRODALOMJEGYZÉK

■ Barca, Fabrizio: *An agenda for a reformed cohesion policy. A placed-based approach to meeting European Union challenges and expectations. Independent report prepared at the request of Danuta Hübner, commissioner for regional policy*, European Commission, Brussels, 2009. Elérhető: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/regi/dv/barca_report_/barca_report_en.pdf (Letöltés ideje: 2023.07.01.)

- European Commission (EC): *EUROPE 2020, A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, European Commission, Brussels, 2010. Elérhető: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 07. 05.)
- European Commission (EC): *Completing Europe's Economic and Monetary Union*, European Commission, Brussels, 2015. https://commission.europa.eu/publications/five-presidents-report-completing-europes-economic-and-monetary-union_en (Letöltés ideje: 2023. 07. 03.)
- Fábíán Attila – Pogátsa Zoltán (szerk.): *Az európai kohéziós politika gazdaságtana*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016, 272.
- Faragó László: *Az EU területi politikájának a változásai közép-kelet-európai nézőpontból*, Tér és Társadalom, 2016/2, 3–22. <https://doi.org/10.17649/TET.30.2.2765>
- Halmai Péter (szerk.): *A Gazdasági és Monetáris Unió jövője, Európai perspektívák*, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021, 288.
- Horváth Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról*, HVG-Orac Kft., Budapest, 2011, 684.
- Lengyel Imre: *Regionális és városgazdaságtan*, Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2021, 573.
- Nárai Márta – Reisinger Adrienn: *Társadalmi felelősségvállalás és részvétel*, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2016, 296.
- Pálné Kovács Ilona: *Helyi kormányzás Magyarországon*, Dialóg-Campus, Budapest–Pécs, 2008, 318.
- Rechnitzer János: *A területi tőke a városfejlődésben – A Győr-kód*, Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2016, 272.